

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILAR PSIXIKASI**Asilova Sanobarxon Xatambojevna**

Qo‘qon universiteti “Ta‘lim” kafedrası o‘qituvchisi

Ismoiljonova Shahrizoda Boburjon qizi

Qoqon universiteti psixologiya yo‘nalishi ikkinchi kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning bilish jarayonlari, aqliy qobiliyatlari, xulq-atvor normalari, psixologik rivojlanishi yoritib berilgan. Bu yoshdagi bolalarning umumiy intellekt darajalarini aniqlash metodika yordamida ifoda etilgan.

Kalit so‘zlar: Xulq-atvor, ta‘lim, idrok, xotira, tafakkur, diqqat, xayol, nutq, intellektual tayyorgarlik.

Kirish:

Kichik maktab yoshida bolada ko‘pgina o‘zgarishlar ro‘y beradi. Bu o‘quv faoliyati ko‘nikmalarining shakllanishi, o‘z-o‘zini boshqarish, dunyoni bilish munosabati shakllanishi uchun senzitiv davr hisoblanadi. Bola o‘z xulq-atvorini boshqara boshlaydi. Uyda va jamoat joylarida o‘zini qanday tutish kerakligi haqida xulq-atvor normalarini aniq tushunadi, kattalar va tengdoshlari bilan shaxslararo munosabatda o‘z emotsiyalarini boshqara oladi. Xulq-atvor normalari o‘zining ichki talabiga aylanadi, unda uyatchanlik hislari paydo bo‘ladi. Psixologik adabiyotlarda keltirilishicha kichik maktab yosh davri 6-7 yoshdan 10-11 yoshgacha bo‘lgan davrni o‘z ichiga oladi. Bola maktab ta‘limiga bog‘chada tayyorlanadi. Bunda u maktabda o‘quvchilarga qo‘yiladigan har xil talablar bilan tanishadi, fan asoslarini o‘rganish uchun biologik va psixologik jihatdan tayyor bo‘ladi. Ta‘limga psixologik tayyorlik deganda, bolaning obyektiv va subyektiv jihatdan maktab talabiga munosibligi nazarda tutiladi. U maktab ta‘limiga avval psixologik jihatdan tayyorlanadi, binobarin, uning psixikasi bilim olishga yetarli darajada rivojlanadi, shu yoshdagi bola idrokining o‘tkirliги, ravshanligi, sofligi, aniqligi, o‘zining qiziquvchanligi, dilkashligi, xayrixohligi, ishonuvchanligi, xayolining yorqinligi, xotirasining kuchliligi, tafakkurining yaqqolligi bilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Maktab ta‘limiga tayyorlanayotgan bolada diqqat nisbatan uzoq muddatli va shartli barqaror bo‘ladi. Bola diqqatining xususiyatlari rolli va syujetli o‘yinlarda, rasm chizish va qurish-yasash mashg‘ulotlarida, loy hamda plastilindan o‘yinchoqlar tayyorlashda, o‘zgalar nutqini idrok qilish va tushinishda, matematik amallarni yechishda, hikoya tinglash va tuzishda ko‘rinadi. Bola o‘z diqqatini muayyan obyektga yo‘naltirish, to‘plash, taqsimlash bo‘yicha ma‘lum darajada ko‘nikmaga ega bo‘lib, o‘z diqqatini boshqarish va kerakli paytda to‘plashga intiladi. Uning xotirasi qiziqarli, ajoyib g‘aroyib, kishini taajubga soladigan ma‘lumot va hodisalarni puxta esda olib qolish, esda saqlash, esga tushirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Kichik maktab yoshi bir qancha bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Bularga quidagilarni misol qilib keltirish mumkin:

- Maktab ta‘limiga psixologik tayyorgarlik va rivojlanishning ijtimoiy shart-sharoitlari,
- Maktabga moslashish,
- Kichik maktab yoshida yetakchi faoliyat,

- Kichik maktab yoshida asosiy psixologik yangiliklar.

Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi ko'p jihatdan ularning maktabga tayyorgarlik darajalariga bog'liq. Bolaning maktabda o'qishga tayyorligi quyidagilarni o'z ichiga oladi.

I-Shaxsiy tayyorgarlik. Motivatsion sohaning rivojlanganlik darajasi. Bilishga qiziqishning mavjudligi. Ijtimoiy munosabatlar tizimida o'zining maxsus o'rni bo'lishiga intilish, muhim baholanadigan faoliyatni bajarish ya'ni o'quvchi bo'lish.

II-Intellectual tayyorgarlik. Tevarak-atrofdan ma'lum o'ljal o'la bilish, bilimlar zaxirasining mavjudligi. Idrok va ko'rgazmali-obrazli tafakkurning ma'lum darajada rivojlanganligi. Umumlashtirish darajasi — narsa va hodisalarni farqlash va umumlashtira olish ko'nikmasi. Nutqining ma'lum darajada rivojlanganligi; ko'pincha aqliy tayyorgarlik deyilganda bolaning dunyoqarashi, jonli tabiat, insonlar va ularning mehnatlari haqidagi bilimlari tushuniladi. Ushbu bilimlar maktab beradigan ta'limga asos bo'lishi mumkin, lekin so'z boyligi, ma'lum xatti-harakatlarni bajara olish layoqati bolaning maktabga aqliy tayyorgarligining asosiy ko'rsatkichi bo'la olmaydi.

III-Harakat tayyorgarligi;

- mayda motorika;
- katta harakatlarni amalga oshirish (qo'l, oyoq, tana).

IV-O'quv faoliyatiga tayyorgarlik;

- kattalarni diqqat bilan eshita olish va uning ko'rsatmalarini aniq bajarish;
- topshiriqni mustaqil bajarish;
- chalgituvchi omillarga e'tibor bermasdan topshiriqni bajarishga kirishish.

Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi. Bolaning maktabga borishi, uning psixologik rivojlanishi va xulq-atvoridagi o'rni nihoyatda katta. Bu davrda axloqiy hatti-harakat qoidalarini o'zlashtiriladi, shaxsning ijtimoiy yo'nalishi tarkib topa boshlaydi. Ushbu sifatlarning shakllanishi bolada bilish jarayonlarining faolligi bilan bog'liqdir. Masalan, kichik maktab yoshidagi bolalar idrokining o'tkirligi, sofligi bilan farq qiladilar. Shu yoshdagi o'quvchilar diqqatining asosiy xususiyatlari ixtiyoriy zaifligidadir. Bu yoshda diqqatni iroda kuchi bilan moslash va uni boshqarish imkoniyati cheklangan bo'ladi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda birinchi signal sistemasini faoliyatining nisbatan ustunligi tufayli kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda so'z mantiq xotirasi deb atalgan xotiraga qaraganda, ko'rgazmali-obrazli xotira ko'proq rivojlangan bo'ladi. Bu yoshdagi o'quvchining xayoli uning o'quv faoliyatining ta'siri va talablari bilan tarkib topadi. Shuning bilan bir qatorda bevosita ta'surotlar (muzey, vistavkalarining borib ko'rish, kinokartinalarni ko'rish, ekskursiyalarga borish, maktab yer uchastkasida ishlash va boshqalar) ham xayolni rivojlantiradi.

«J. Ravenning "Rangli progressiv matritsalar" metodikasi 4,5 yoshdan 8 yoshgacha bo'lgan bolalarning umumiy intellekt darajasini aniqlashga yo'naltirilgandir. Tadqiqotimizda olingan natijalarning ko'rsatishicha, o'rtacha aql (AB) eng yuqori darajani ya'ni, o'g'il bolalarda 29,7%ni, qizlarda esa 31,4%ni tashkil qildi. O'ziga xos aql o'g'il bolalarda 11,6 %ga, qizlarda 13,5%ga, o'rtachadan past aql esa o'g'il bolalarda 7,7 %ni, qizlarda 5,9%ni ko'rsatdi. Bu o'rganilgan o'quvchilarda bir qator ob'ektiv va sub'ektiv sabablarga ko'ra, aqliy rivojlanish darajasi bir muncha past ekanligi haqidagi xulosani keltirib chiqaradi. Buning asosiy sabalari sifatida yosh davriga ko'ra

shaxs sifatida rivojlanish jarayoni kechayotganligi, maktabda o‘qiyotganliklariga hali ko‘p vaqt bo‘lmaganligi va ular tarbiyalanayotgan oilalarda bolalarni aqliy rivojlanishi uchun muhit hamda zaruriy chora-tadbirlarning yetarlicha yo‘lga qo‘yilmaganligi kabilarni qayd etib o‘tish mumkin. Yuqoridagilardan kelib chiqib, oilalarda tarbiyalanayotgan yosh o‘quvchilarning aqliy rivojlanishi borasida ota-onalar, maktab o‘qituvchilari zaruriy chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq ekanligini qayd etib o‘tmoqchimiz.

Sinaluvchilar aqliy rivojlanish darajalarining gender xususiyatlari bo‘yicha ko‘rsatgichlari:

Hududlar	(A) O‘ziga xos aql		(AB) O‘rtacha aql		(B) O‘rtachadan past aql	
	O‘g‘il bolalar	Qizlar	O‘g‘il bolalar	Qizlar	O‘g‘il bolalar	Qizlar
Namangan viloyati	11.8	13.2	29.4	31,3	8,2	6.0
Andijon viloyati	12.3	14.6	31,2	32.0	5.7	4.2
Farg'ona viloyati	10,9	12,8	28.6	30.8	9,3	7,6
Umumiy ko‘rsatgich	11,6	13,5	29,7	31,4	7,7	5,9

Tadqiqotda o‘quvchilarning ijodiy salohiyati rivojlanishiga ta‘sir ko‘rsatuvchi ijodkorlik imkoniyatlari komponentlarining integral xususiyatlarini o‘rganishga harakat qildik. Bunda biz ijodiy o‘quv faoliyati jarayonida ijodiy salohiyatni rivojlantirishning individual psixologik (masalan, divergent fikrlash yoki aql), motivatsion, kognitiv faoliyat, kreativlik, va aqliy komponentlarining kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda ijodiy salohiyatning rivojlanishiga ta‘sirini tahlil qildik. Chunki aynan kichik maktab yoshi davri bolaning kelajakda har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishida muhim davr hisoblanadi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, maktab o‘quvchilarining muvaffaqiyatli ta‘lim olishlari uchun o‘quvchilarni majburlash kerak emas balki, ularning yosh davri xususiyatlariga ko‘ra, o‘yin, drammatik darslar, ko‘rgazmali darslarni tashkil etish orqali ularda motivatsiyani shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ijobiy ta‘lim motivatsiyasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u har bir bolaning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishga oid o‘qituvchining vazifalaridan biri sifatida – kichik yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyatini boshqarish maktab o‘quvchilari, ya‘ni ularning maqsadli o‘rganishga nisbatan doimiy motivatsiyasini shakllantirish orqali ularning o‘qishga, bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqini, o‘ziga ishonchini kuchaytirish va ichki tabiiy kuchlari hamda qobiliyatlarini rivojlantirish. Shu bilan birga, og‘zaki-kommunikativ, vosita-manipulyativ va grafik vositalar asosida o‘quvchilar birgalikda ishlashi muhim sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adizov B.R. Boshlangich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Toshkent: Fan, 1997.-182-b.
2. Azizxodjaeva N.N. Pedagogicheskie texnologii i pedagogicheskoe masterstvo.-T. Fan va axborot texnologiyalari, 2006. -167 b.
3. Karimova V. Psixologiya. -T.: Abdulla Kodiriy nomidagi xalk merosi nashriyoti, 2002. - 206 b.
4. Qarshiboeva G.A. O'smirlarning hulq-atvoridagi o'zgarishning ijtimoiy psixologik jixatlari //Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii. 2022. T. 2. №.
5. .Qarshiboeva G.A. O'quvchilarda kasbiy ustanovkalarning shakllanishining psixologik jixatlari //Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii. 2022.T. 2. №. 4.
6. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya. Z.T.NISHANOVA, N.G.KAJVQLOVA, D.U.ABDULLAYEVA, M.X.XOLNAZAROVA «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti TOSHKENT - 2018
7. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
8. Ontogenez psixologiyasi E,G'oziyev, Toshkent"NIF MSH"2020
9. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi.«Pedagogika va psixologiya» (ilmiy ommabop seriya).- T., Nizomiy nomidagi TDPU, 1999/1.
10. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 22-27.
11. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.
12. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives, 2(2), 1–6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
13. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O'ZBEKISTONDA IJTIMOY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoiit/article/view/79>
14. Умаров Тохиржон. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(2), 18–25. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/655>
15. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 14-17.
16. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.